

Rigorózní práce:

*Význam slovanských motivů v díle K. J. Erbena a B. Němcové
(v kulturologické perspektivě)*

Předkládající: **Mgr. Tomáš ŠTÁSTKA**

Oponent RP: PhDr. et Mgr. Martin RYCHLÍK, Ph.D.

Oponentský posudek:

Předkládaná rigorózní práce Mgr. Tomáše Štástky věnovaná významu slovanských motivů v českých pohádkách „z kulturologické perspektivy“ si vytkla smělý záměr: osvětlit „slovanské motivy“ v pohádkových sbírkách dvou autorů. Co si pod tím máme představit? Aspirant rigorózního řízení bohužel již od prvních stránek svého díla tápe, aniž by konkretizoval cíl, hypotézu, metody, poslání či vysvětlení, jehož chce ve své „vědecké práci“ dosáhnout...

Ale postupně. Práce čítá po odečtení úvodního obsahu, literatury a stránek s obrázky pouhých 83 stran textu ve třinácti kapitolách. Stěžejní část zabírají „exkurzy“, jak je autor nazývá, do Erbenovy *Kytice a Sta prstonárodních pohádek a pověstí*, následně pak *Národních báchorek a pověstí* od Boženy Němcové (str. 12 až 44). Následují kapitoly o „démonu kulturologicky“, slovanském náboženství a panteonu, démonech, obecně o Slovanech a jejich christianizaci.

Tomáš Štástka v úvodu píše: „Polednice, hejkal nebo jezinka jsou pro naši současnou pohádkovou tvorbu stejnou samozřejmostí, jako postava hloupého Honzy jdoucího do služby, hodného krále či princezny. V této práci se pokusíme nalézt tyto možná poslední stále aktuální zbytky pohanské víry. Pokusíme se pomocí rozboru nejvýznamnějších děl našich dvou nejvýraznějších pohádkářů zjistit, kde vzali inspiraci k vytvoření imaginárního a pro nás tak lákavého fantazijního světa. Pohádky a balady K. J. Erbena a pohádky Boženy Němcové byly inspirací pro jakoukoli další domácí pohádkovou tvorbu... K tomuto souboru patří nezaměnitelné postavy a my se pokusíme najít, které z nich nás odkazují až k původním starým představám slovanským“ (str. 8).

Ponechme stranou odvážná tvrzení, zda je polednice či hejkal skutečně ještě v roce 2011 samozřejmostí pro tuzemskou pohádkovou tvorbu či byla Erbenova a Němcové díla inspirací pro všechno pohádkové tvoření na českém území, ale soustředme se na obecnější problém. Ač totiž úvod ještě několika větami pokračuje, dá se říci, že výše citovaná pasáž je prakticky jediným místem (sic!), jež nám sděluje, jaké cíle autor ve svém kvalifikačním textu sleduje. Není to – ponecháme-li si onu folkloristickou terminologii – „po čertech“ málo? Postrádám jakékoli přesnější vymezení rigorózní práce, zvolenou metodu, zúžení tématu na relevantní úsek a vůbec metodologické uchopení, jaké je v tradici české folkloristiky/etnologie nutné.

Ať je předkládaná práce možná i sympatická autorovým upřímným zájmem o téma, nelze pominout její zásadní a neodpuštělné nedostatky. Kulturologie je sice mladou disciplínou, nicméně obcházet jasně dané postupy slovesné folkloristiky zkrátka nemůže. Autor NIKDE v textu ani jednou nezmiňuje metody komparativní folkloristiky, jež právě ve variacích a internacionálních výpůjčkách udělala tolik práce. Jako naprosto zásadní se mi jeví absence

zmínek o historicko-geografické či migrační finské škole a evidentní neznalost katalogů pohádkových motivů – děl Antii Aarneho a Stithe Thompsona (AaTh; jako FFC 34 vyšly v roce 1921 české pohádky). Aspirant rigorózního řízení sice v bibliografii uvádí alespoň Tilleho dílo z roku 1909, nicméně jeho klasický *Soupis českých pohádek* (1930) nezmiňuje. Pakliže chce obecněji hovořit o „slovanských motivech“, absentuje dokonce i českému prostředí nejbližší Polívkův *Súpis slovenských rozprávok* a jiné národní katalogy...

V bibliografické části, jež zahrnuje celkem 37 prací, není ani jedna práce v cizím jazyce. Zmíněny jsou mezi nimi i práce pro vědecký text nepříliš vhodné – například *Ruské mýty* z nakladatelství Levné knihy (2006) nebo Maiellův v odborných kruzích zhusta kritizovaný *Vampyrismus* (2004). Závažnější jsou však výtky k chybějícím knihám: jak může pisatel o slovanském folkloristickém tématu pominout všechny Proppovy, Gusevovy, Václavkovy, Polívkovy, Sirovátkovy nebo Bogatyrevovy knihy a četné články? Je to snad nějaké *novum* odvrhnout veškeré poznání, k němuž se československá folkloristika po dekádách upínala?

V kontextu těchto výtek se pak postupně (a popisně) vypočítávání démonů v jednotlivých pohádkách anebo výčet bohů jeví jako zbytečné. Doplnující kapitoly, které ve zkratce, na základě několika opakujících se pramenů (Třeštík, Beranová, Warnerová, Měřínský) a bez jakékoliv problematizace témat měly práci zcelit, jsou jenom jednotlivými přívažky, které – žel – netvoří organický celek, jak bychom od rigorózní práce na FF UK očekávali.

Ani autor samotný čtenáři vlastně nesděljuje, nač nového a objevného přišel, čím do oné pomyslné studnice poznání přispěl: „Erben i Němcová nám tak přinášejí svoji představu lidové víry a dávných časů, kterou sice staví na pevném folklorním základu, ale kterou nemůžeme považovat za čistě původní. Pro obrovský vliv jejich děl tak můžeme konstatovat, že naše dnešní povědomí o démonických bytostech je částečně reliktem dávných pověr a částečně literárním konstruktem autorů... Nebýt jejich snahy zachytit poslední zbytky původní víry, by pro nás dnes démonické postavy byly jen bezobsažnými jmény. Zejména díky těmto autorům však můžeme tvrdit, že stopy původní víry jsou dodnes stále živé, jen se přetransformovaly z pověr a lidové slovesnosti do moderních pohádek a literatury obecně, kde si žijí vlastním životem“ (str. 88). Bylo snad k takovému závěru zapotřebí studia démonů a vypočítávání slovanských božstev? Je objevem Šťástkovo konstatování, že při zkoumání tří děl „zjistíme, že jejich skutečný a praktický přínos vidíme pouze na postavě vodníka“?

Z hlediska formálního je text psán příjemným, kultivovaným jazykem, nicméně některé obraty jako „pohanství vyšlo z módy“ (str. 90) nebo hruška „za čin piká“ (str. 14) kazí celkový dojem. Rozpaky přidává obrazová příloha z rozličných a těž pochybných zdrojů.

Resumé:

Předložený text nesplňuje podmínky nutné pro jeho uznání jakožto rigorózní práce na FF UK – ani rozsahem a ani obsahem. Byť autor odvedl dosti práce a prokázal zájem o téma, měl by si doplnit znalosti ve studiu slovesného folklóru, zejména v oblasti metodologické (viz výše).

Nedoporučuji k obhajobě, nýbrž k přepracování.

PhDr. et Mgr. Martin Rychlík, Ph.D.
Katedra teorie kultury FF UK